

UNJARDÍ
PER A
RODOREDA

UNJARDÍ
PER A
RODOREDA

UNJARDÍ
PER A
RODOREDA

Produeix:

CCCB Centre de Cultura
Contemporània
de Barcelona

Col·labora:

L Institució
de les Lletres
Catalanes

 **Generalitat
de Catalunya**

[illegible]

ÍNDEX

Introducció

Activitat a l'aula:
una proposta de creació a partir
de l'escriptura i el *collage*

I ara? Un jardí per a Rodoreda

Flors de debò

Mercè Rodoreda,
els jardins i les flors

Materials

4

5

8

9

11

18

INTRODUCCIÓ

Si poguéssim imaginar avui un jardí per a Mercè Rodoreda, com seria? Quines flors hi floririen i què ens explicarien? Al CCCB n'estem sembrant un. Ens ajudeu a fer-lo créixer? Convidem tots els instituts de Catalunya a imaginar, crear i enviar-nos la seva pròpia flor per fer créixer aquest jardí col·lectiu.

Aquesta activitat convida l'alumnat d'ESO i Batxillerat a participar en la creació d'un jardí col·lectiu, a través de l'escriptura i el *collage*, per aproximar-se a la poètica i a l'imaginari de l'autora.

Les flors són una presència constant en l'obra de Rodoreda: mimoses, glicines, clavells, violetes, crisantems... Però mai són només flors. Són símbols ambivalents, una força inquietant i misteriosa que encarna el deliri, la vergonya, el foc, la tristesa, la gelosia, la ferida i la violència del temps que li va tocar viure. Cada flor és un símbol que va més enllà de la seva forma i obre un espai d'interpretació poètica, proper a l'esperit del surrealisme.

L'activitat proposa imaginar un ramell de flors que doni cos a les emocions, les pors i els desitjos que avui lluiten per florir dins nostre. Si poguéssim plantar-ne una per canviar alguna cosa del món, com seria? Què voldria explicar, celebrar o denunciar? Quins somnis o malsons encarnarien?

Aquesta proposta s'inspira en l'imaginari floral que travessa l'obra de Rodoreda i, especialment, en *Flors de debò*: trenta-vuit proses poètiques escrites durant el seu exili a Ginebra. Ha estat desenvolupada en el marc de l'exposició *Rodoreda, un bosc*, comissariada per la investigadora Neus Penalba al Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB), en col·laboració amb la Institució de les Lletres Catalanes.

ACTIVITAT A L'AULA

UNA PROPOSTA DE CREACIÓ A PARTIR DE L'ESCRITURA I EL *COLLAGE*

L'activitat consta de dues parts:

- PRIMERA PART:

Introducció a la poètica i l'imaginari de Mercè Rodoreda a través d'una breu presentació del docent, la lectura d'algunes de les *Flors de debò* i l'anàlisi col·lectiva dels textos a l'aula.

- SEGONA PART:

Una proposta de creació perquè cada alumne imagini i construeixi la seva pròpia flor a partir de l'escriptura i el *collage*.

PRIMERA PART:

INTRODUCCIÓ I REFLEXIÓ COL·LECTIVA

1. QUI ÉS MERCÈ RODOREDA?

Presentar breument Mercè Rodoreda i explicar la presència del jardí i les flors en la seva obra literària. Els docents podeu consultar el text introductori facilitat al final d'aquest document, on trobareu una breu biografia i una explicació de la funció simbòlica de les flors en la seva literatura. Es recomana esmentar també la seva pràctica pictòrica i la relació amb el surrealisme i el simbolisme. Podeu adaptar la presentació segons l'interès i les necessitats del grup.

2. LECTURA I ANÀLISI

- Llegir en veu alta els textos de *Flors de debò* que es proposen en l'apartat 3 d'aquest document. El docent pot ampliar la lectura fins a les trenta-vuit flors, segons el temps i l'interès del grup.

- Demanar a l'alumnat que subratlli les frases o paraules que més els sorprenguin, emocionin o inquietin.
- Compartir amb el grup: per què han triat aquestes paraules? Què suggereixen? Quines imatges o emocions desperten?

3. CONVERSA A L'AULA

Les preguntes següents són una guia per activar la conversa a l'aula. L'objectiu és posar en diàleg les flors de Rodoreda amb el present i explorar com el simbolisme amb què treballa continua sent vigent avui.

Les flors són elements altament simbòlics. Tradicionalment s'han associat a la feminitat i a allò que sovint es considera cursi o ornamental. Però una flor és un element molt més complex: biològicament combina parts masculines i femenines, i, culturalment, cada espècie ha desplegat un imaginari propi al llarg de la història: la mort i els crisantems, els clavells i la revolució, les roses i l'amor, etc. Rodoreda, en la seva escriptura, fa esclatar el tòpic de la dona-flor i l'obre a múltiples significats i interpretacions, sovint inquietants i carregades d'ambivalència.

- Què simbolitza una flor? És sempre bonica i fràgil?
- Escriure a la pissarra paraules associades: *bellesa, amor, delicadesa, vida...*
- Afegir-ne d'altres de menys evidents: *mort* (corones funeràries), *poder* (lliris reials), *resistència* (roses en revolucions), *erotisme, violència, memòria*.

- Quins altres símbols coneixeu?
- Si fóssiu flors, quina espècie us agradaria ser?
- Quin paper tenen les flors en els textos de Rodoreda? Quins sentiments o idees amaguen darrere la seva bellesa?
- Per què creieu que Rodoreda escull flors per parlar de la guerra, el desig o la mort?
- Si poguéssim reescriure aquestes flors avui, com ho fariem? Quines formes, colors, olors o textures tindrien? Què dirien? Quines emocions o preocupacions representarien? Quin missatge deixarien per al futur?

SEGONA PART: CREACIÓ, ESCRIPTURA I COLLAGE

MATERIALS

En aquesta segona part, es poden utilitzar materials diversos a criteri dels docents:

- Fulls, cartolines, aquarel·les, pintura, ceres, retoladors, llapis de colors.
- Materials per al collage: làmines impreses facilitades en aquest document, revistes, retalls, fragments impresos o materials trobats.
- Postal per a imprimir en cartolina A4 per crear la flor..
- *Flors de debò* seleccionades i impreses per poder retallar i reinterpretar.
- Cola, tisoires i cinta adhesiva.

EL COLLAGE

L'activitat consisteix a fer que cada alumne creï una flor que no existeixi en la realitat. Pot fer-ho amb la tècnica del *collage*, utilitzant les làmines adjuntes o combinant altres materials i tècniques (aquarel·la, pintura, retallables o elements trobats), segons el criteri del docent.

No cal que s'assembli a cap flor real. La inspiració són les flors de Rodoreda al recull *Flors de debò*.

Algunes preguntes per activar la imaginació:

- Si poguessis imaginar una flor per canviar alguna cosa del món, com seria? Què voldria explicar, celebrar o denunciar?
- Imagina una flor que sent, desitja o s'enrabia.
- Quina flor podria créixer enmig del nostre món? Si pogués parlar, què ens diria de nosaltres?
- Com seria avui la *flor deliri*? O la *flor boja*? O la *flor de foc*? O la *flor fantasma*? O la *flor vergonya*?

EL TEXT

Escriu un text breu en primera persona, com si fos la flor qui parla i explica la seva història. La llargada és lliure, a criteri del docent. Cal posar-hi un títol o nom propi. Rodoreda inventava noms com la *flor blava*, la *flor caminaire* o la *flor ballarina*: cada flor tenia una veu, un caràcter i una manera de mirar el món.

Preguntes per inspirar l'escriptura:

- Flor, qui ets i on has nascut?
- Quina olor fas? Quins colors reflecteixes? Quina mida tens?
- Quin secret guardes o quin poder tens?
- Què has vist del món que voldries canviar?

POSADA EN COMÚ

Exposeu les flors en un mur o suport. Cada participant pot presentar breument la seva flor i llegir el text (opcional).

Conversa:

- Quines semblances hi ha entre les nostres flors i les flors de Rodoreda?
- Quines temàtiques, emocions o imatges es repeteixen? Per què creieu que és així?
- Hi ha contradiccions entre la bellesa de la flor i el missatge que transmet?
- Alguna flor us ha sorprès? Què diu que no us esperàveu?

I ARA? UN JARDÍ PER A RODOREDA

Al CCCB estem creant un gran jardí per a Mercè Rodoreda. Ens ajudeu a fer-lo créixer?

Si veniu a visitar l'exposició, podeu deixar-nos una de les vostres flors: la que més us agradi com a grup classe, amb el nom del vostre centre. Si no veniu presencialment, també ens podeu enviar la flor seleccionada pel grup per correu postal (c/ Montalegre, 5 - 08001 Barcelona).

Amb totes les flors construirem un jardí col·lectiu que recollirà totes les vostres mirades, lectures i interpretacions de l'obra de Mercè Rodoreda.

La proposta ha estat dissenyada per l'artista i escenògrafa Xesca Salvà i l'equip de Mediació del CCCB.

FLORS DE DEBÒ⁽¹⁾

A continuació, trobareu una selecció de 5 flors de debò per llegir en veu alta. Si voleu ampliar l'activitat, podeu afegir-ne d'altres o substituir-les per les que considereu més adequades, segons el criteri del docent.

—

FLOR BOJA

És molt enganxosa i molt perillosa. Va deixada anar i Déu nos en guard d'un ja està fet. No és ni bonica ni lletja: és una flor. Té forma d'aranya i color de cera. L'atreu la sang dolça dels homes. Espera, a la vora dels camins, que passin; però han de dur pantalons llargs. D'un bot els puja a la sabata i, amb gran cautela, se'ls entafora entre el camal i la pell, segueix amunt i s'atura a la ratlla del genoll. S'hi abraça i s'adorm.

—

FLOR FANTASMA

Ni la seda ni la randa, ni els fils de la lluna boja, ni el miralleig del sol a l'aigua, ni el pètal més delicat de la flor del presseguer, no poden comparar-se a la finor d'aquesta flor que només surt quan toquen les dotze de la nit, l'última nit de l'any. Apareix al mig d'un prat quan l'herba dorm gelada. És una flor de polsi de boira, de color de mel i de color d'ungla. A cada campanada saluda: els

quatre punts cardinals, la terra, l'any que fuig i l'any que s'espera a la porta, la flor que era ella mateixa abans de morir per sempre, totes les altres flors que no la coneixen, la formiga que dorm, l'ocell que no es veu, l'aire que la va dur, i una darrera vegada ningú per fer la dotzena de frare. I s'enterra altre cop. Es ben abriga amb fulles podrides i pedretes i abans de colgar-se per tot un any, diu: tururut. Que és la seva manera de renegar.

—
FLOR DE FOC

Surt de la pinassa, en forma de paraigua: o sigui, de bolet. I es passeja tant com pot, que no és gaire, perquè és de mena feixuga. La perdíu, quan la veu, fuig esglaiada. És una flor plena de seny que fa la seva vida sense molestar. I tot d'una, un determinat dia, una determinada hora, un determinat moment, sigui perquè el sol crema, sigui perquè l'any ha arribat al punt més alt de la claror, li surten flames tot al voltant: flames vives d'alegria i aquesta alegria li fa incendiar-ho tot. Corre esperitada xiulant i giravoltant com una baldufa: volant, alçant-se, baixant. Surt fum de la pinassa, del fum neix la flama, la flor corre que salta calant foc a tot el bosc i mor en el foc tot fent-se creus que tanta alegria hagi acabat en una estesa de carbó.

—
FLOR VERGONYA

Mentre els pètals es separen de la poncella per fer-se flor, ella se'ls espolsa. No vol ésser flor. No vol que la retratin.

—

FLOR DELIRI

La planta d'aquesta flor és una enfiladissa tendra. Fa penjolls de flors bastant semblants als penjolls de la glicina, però, aquests penjolls, floreixen per la punta —al revés dels penjolls de la glicina que comencen la florida per l'acabament. La flor és blanca, d'un blanc lleugerament blavenc, com si l'haguessin passada, un cop feta, pel blau de la bugada. I té forma de didal. El pistil, triforcat, és el peu de la flor. Així que s'obre la primera de cada penjoll, el penjoll s'estira, les flors es van obrint, i el penjoll no para d'estirar-se fins que la primera flor posa el peu a terra. Aleshores el penjoll s'ajup, les flors baixen, claven el peu a terra i es queden plantades així. El didal s'asseca i de cada peu neix una nova enfiladissa. Si bades, t'envaeixen la casa per dintre i per fora: i la dels veïns. És espantós.

— (1)

Rodoreda i Gurguí, M. (1980/2011). *Viatges i flors*. Barcelona: Edicions 62.

MERCÈ RODOREDÀ, ELS JARDINS I LES FLORS

UNA BIOGRAFIA OBJECTIVA: ELS LLIBRES I ELS FETS

Mercè Rodoreda (Barcelona, 1908 - Girona, 1983) va publicar les primeres novel·les als anys trenta i aviat es va incorporar a la generació d'escriptors formada sota les promeses de la nova República. Amb l'esclat de la Guerra Civil, el 1939 es va haver d'exiliar a França, on va conèixer el seu company de vida i mentor, l'escriptor Armand Obiols. Allí es va quedar a viure, i va ser a l'exili que es va construir com a artista, amb poemes i contes en una primera etapa i, a partir dels anys seixanta, amb un conjunt de novel·les que la van convertir en l'autora més llegida i traduïda de la literatura catalana. La guerra i l'exili posterior, doncs, van marcar la seva obra.

En només set anys, entre els seus 24 i 31, Rodoreda havia publicat cinc novel·les, una de les quals, *Aloma* (1928), és encara de les seves obres més conegudes. Aquest període de joventut de la seva literatura coincideix, però, amb l'inici de la guerra. Rodoreda passa

de viure en la bonança de la Segona República a haver de fugir de Barcelona. Comença, aleshores, l'exili que marcarà tota la seva obra posterior. Primer, els anys més durs, a Llemotges i Bordeus; després, els anys a París; i, finalment, Ginebra.

Els darrers anys els va passar a Romanyà de la Selva, on Rodoreda va tornar de l'exili poc abans de la mort de Franco. Entre els anys a Ginebra i a Romanyà, l'escriptora va concebre les seves obres més conegudes, com *La plaça del diamant* (1962), *El carrer de les Camèlies* (1966), *Jardí vora el mar* (1967), *Mirall trencat* (1974) i *Quanta, quanta guerra...* (1980). Va reescriure *Aloma* (1969) i va idear la inacabada novel·la *La mort i la primavera*, que va ser publicada pòstumament. També, els reculls de narracions *La meva Cristina i altres contes* (1967) i *Viatges i flors* (1978).

UNA BIOGRAFIA SUBJECTIVA: ELS JARDINS I LES FLORS

Fins ara, explicàvem els fets: Barcelona, una primera fase d'escriptura, guerra, exili, més escriptura i el retorn a casa. Passa, com sempre, que una biografia no es pot narrar només amb les dades. I una obra literària no es pot llegir només a través de la biografia que coneixem. Hi ha alguna cosa més que se'ns escapa i que no té a veure amb els esdeveniments objectius (dates de naixement, d'exili i de publicacions de llibres).

Rodoreda va ser també periodista en temps republicans; es va enviar cartes d'amor amb Armand Obiols; va enyorar casa seva durant l'exili; es va escriure amb Anna Murià —la seva amiga, la seva confident— mentre era lluny de casa (cartes en què apareix la guerra, l'amor, la traïció i la violència), i també va ser la nena que va estimar un jardí de Sant Gervasi i que, més endavant, el va trobar a faltar.

Al pròleg de *Mirall trencat*, l'escriptora confessa que l'enyor de les flors la va conduir a imaginar el protagonista de *Jardí vora el mar*, un jardiner: «Vinculada a les flors, sense flors durant anys, vaig sentir la necessitat de parlar de flors i que el meu protagonista fos un jardiner». Com ella mateixa afirma al pròleg, escriure aquest llibre era una manera de demostrar-se a si mateixa que els seus anhels d'adolescent no havien mort.

EL PARADÍS PERDUT

Rodoreda va néixer i créixer en una casa amb jardí, propietat del seu avi, en un carrer estret i curt que va canviar de nom diverses vegades: carrer de Sant Antoni, carrer de París, carrer de Manuel Angelon. En aquella casa, s'hi celebraven festes i actes poètics. I aquell jardí també forma part de la vida de l'escriptora: com un primer paradís, un esclat de verdor i de colors que, amb la guerra i l'exili, es va convertir en un paradís perdut, llunyà. A *Imatges d'infantesa*, Rodoreda escriu: «Recordo la sensació d'estar a casa quan, abocada a la barana del terrat, veia caure damunt de la gespa i les hortènsies les flors blaves de la xicranda. No sabré explicar-ho mai; mai no m'he sentit tan a casa com quan vivia a casa del meu avi amb els meus pares».

No en va, la casa del Marquès de Castelljussà, la residència dels Valldaura a *Mirall trencat*, se situa «a la part alta de Sant Gervasi, en un carrer a mig fer, al costat d'un camp, i voltada d'un gran jardí que, a la banda de darrere, més enllà d'una esplanada, es convertia en bosc». Aquest bosc, explica ella mateixa al pròleg de *Mirall trencat*, correspon a un parc abandonat que contemplava des del menjador de la casa del carrer de Manuel Angelon i que també podia veure des del pis que va comprar anys més tard al carrer de Balmes: «Aquest parc, idealitzat, és el parc de la torre dels Valldaura. El jardí de tots els jardins». Un jardí ple d'acàcies d'escorça arrugada, moreres, roures i til·lers, i que, de la mateixa manera que ho fan els personatges, es transforma i muda a mesura que avança la narració: a poc a poc se sumeix en una

decrepitud trista i ombrívola. El jardí, doncs, conté una amenaça, una sospita: la naturalesa no és amable i oculta un revers fosc. En Rodoreda, la naturalesa tampoc no és innocent, i malgrat la idealització que ofereixen el temps, la distància i l'enyor des de l'exili, els arbres i les flors van carregats de sentits.

Ocorre el mateix a *Jardí vora el mar*, novel·la anterior a *Mirall trencat*: el que, a primera vista, sembla un jardí esplèndid, on proliferen tota mena de flors, dissimula una altra cara. A mesura que la novel·la avança, el lector descobreix que el jardí és l'espai de la nostàlgia (l'Eugeni l'observa i el relaciona amb la innocència perduda, la infantesa que es fon); també és la zona del misteri, com si parlés una altra llengua («Miri els til·lers... ¿veu les fulles com els tremolen i ens escolten? Vostè riu... Si un dia es passeja de nit per sota dels arbres, ja veurà que n'hi dirà de coses aquest jardí...»). Un jardí que ja apareix, i ocorrerà posteriorment també a *Mirall trencat*, com molt més que un jardí: un testimoni, un confident, un misteri, una amenaça, un anhel, un enyor. En Rodoreda, els jardins i les flors mai són només jardins i flors.

Si tot just vèiem la presència dels jardins, és important assenyalar que en gairebé totes les seves obres apareixen flors. Lilàs i glicines a *Mirall trencat* («Els lilàs que Valldaura havia fet plantar vora la gàbia i una mica pertot arreu tenien els pomells per obrir»; «Al bon temps les glicines tenien penjolls oberts»); carolines a *El carrer de les Camèlies* («La senyora es deia Carolina i perquè se'n deia tenia moltes carolines»); mimoses a *La meva Cristina i altres contes* («Començava a

florir i tot el temps de florida va ser molt bonica; era una mimosa de les bones»); dàlies a *Vint-i-dos contes* («Aquell any, el darrer, les dàlies van florir tan grosses que cada flor semblava un cap de criatura»); nimfees a *Aloma* («A dintre del sortidor s'havien obert algunes flors d'aigua»); rosers, cineràries i geranis a *Jardí vora el mar* («Vinguin a veure les roses. Tinc els rosers ensofrats, perquè hi ha com una passa de pugó»; «Tot venint cap aquí he vist cineràries. ¿Ja ho sabeu que xuclen tot el que se'ls posa a tret?»; «El gerani catleia ni per emparrar no és bo»).

FLORS DE DEBÒ: EL LLIBRE

Flors de debò és un recull de textos difícils de classificar. Els podríem anomenar contes, o bé descripcions; es tracta, de fet, de 38 proses breus dedicades, cadascuna, a una flor diferent que l'autora es va inventar: hi ha la «flor dolenta», la «flor orgull» o la «flor de mel», entre moltes d'altres, i cada flor serveix a l'autora per tractar una qüestió que sempre transcendeix la flor mateixa, sovint vinculada amb el caràcter de les persones. Posem, per exemple, la «flor tristesa»: «Amb les fulles de color de pell de rata, es bada a les tardes de pluja quan les acàcies són un mal d'olor de mar. Oberta a la llum més morta, regala plors pertot», escriu Rodoreda. A través de la imatge d'aquesta flor inventada, i amb un llenguatge extremadament poètic, l'autora cerca la manera d'anomenar el desconsol, el desempament, l'esgotament i el

mal d'esperit. Ocorre el mateix amb la «flor deliri»: «La planta d'aquesta flor és una enfiladissa tendra. [...] Si bades, t'envaeixen la casa per dintre i per fora: i la dels veïns. És espantós». Bé podria estar parlant d'una persona aïrada, arravatada i colèrica. Però Rodoreda prefereix quedar-se en la simbologia de la flor: sembla que aquest desplaçament li permeti dir coses que d'altra manera no podria dir.

Escriure sobre flors és, doncs, una manera d'escriure sobre les persones i els seus mons, sobre tot allò que costa d'assenyalar i de descriure. Aquest és un llibre de prosas obertes, metafòriques, precioses i brutals, que hem de llegir conscients que sempre amaguen alguna cosa més, que volen dir molt més del que diuen.

FLORS DE DEBÒ: EL CONTEXT

A Ginebra, entre els anys 1960 i 1961, mentre Rodoreda enllestia *La plaça del Diamant* i avançava en l'escriptura de *La mort i la primavera* ⁽²⁾, va escriure les prosas de *Flors de debò* i les va enviar al seu company Armand Obiols, que aleshores era a Viena. Els contes de *Flors de debò* i els contes de *Viatges a uns quants pobles* es van aplegar en un sol volum: *Viatges i flors*.

Sovint ens han explicat que hi ha dues Rodoredes: una Rodoreda comprensible i una altra d'incomprensible. Una Rodoreda —autora d'*Aloma*, *La plaça del Diamant*,

Jardí vora el mar o *Mirall trencat*— que tracta assumptes de la burgesia d'una manera clara i transparent; i una altra Rodoreda —autora de *Flors de debò*, *La mort i la primavera* o *Quanta, quanta guerra...*— que és salvatge, difícil i incomprensible. Però això, tal com ha defensat Neus Penalba, assagista i crítica literària, i comissària de l'exposició al CCCB, no és exactament així ⁽³⁾.

Rodoreda escriu *Flors de debò* als anys seixanta, durant el seu exili a Ginebra; juntament amb *La mort i la primavera*, i *Quanta, quanta guerra...*, ha estat concebut al llarg del temps com la deriva fosca, estranya i inhòspita de l'autora. Però tots tres llibres corresponen, en realitat, a un moment creatiu marcat per l'exili, i obren una etapa fonamental en la seva obra de caràcter no realista. No formen part, en cap cas, d'un moment insòlit i inexplicable de l'autora: cal llegir-los, en canvi, com una exploració literària que connecta amb el seu present històric i que dialoga amb la seva realitat immediata, dolorosa i complicada. És més: els elements que aquí prenen una nova forma, com l'exploració d'una naturalesa indomable, pregonen i frondosa, ja tenen antecedents en les obres anteriors: el sentit de la naturalesa a obres com *Jardí vora el mar* o *Mirall trencat* no és, en cap cas, idealitzat ni romàntic, sinó que oculta una relació profunda amb diversos elements.

Tota aquesta obra de Rodoreda menys coneguda i estudiada pels teòrics, a la qual correspon el volum *Flors de debò*, té una intel·ligència literària que primer es rep en forma d'estranyesa, fins i tot de rebuig corporal, que colpeix

el lector d'entrada emocionalment, i que després es desgrana i es comprèn: llegir-la demana un esforç interpretatiu. Aleshores, com podem llegir aquestes obres i com podem desxifrar els llibres que són d'entrada críptics, com *Flors de debò*?

LLEGIR FLORS DE DEBÒ: ART NEGRE, SIMBOLISME I SURREALISME

Maria Bohigas, una de les editores de Mercè Rodoreda, afirma que «hi ha consens entre els estudiosos en el fet que allò que Rodoreda va viure durant la Segona Guerra Mundial des de l'exili a França va determinar la seva obra posterior. La guerra fertilitza la seva vocació d'escriptora». És a dir: que és ben difícil comprendre la seva obra si oblidem el context que la genera. El que ocorre és que el llenguatge que un escriptor troba per expressar el que vol dir és plural i es transforma amb el temps. Per entendre l'enigmàtic text de *Flors de debò*, no només cal posar-lo en diàleg amb altres obres similars pel que fa a l'estil, com *La mort i la primavera* o *Quanta, quanta guerra...*, d'un to gens realista i que indaguen en una nova poètica, sinó que també cal entendre alguns termes que la defineixen, com l'art negre, el simbolisme i el surrealisme.

L'ART NEGRE

L'escriptor Arnau Pons sosté⁽⁴⁾ que *La mort i la primavera*, aquest llibre que molts no han sabut llegir ni entendre,

parteix d'una premissa: la negror i la foscor que atribuïm a la novel·la (qualitats que comparteix amb *Flors de debò*) tenen sentit perquè capturen la negror i la foscor del món. És a dir: la tasca de l'escriptor tracta de cercar un llenguatge que sigui el més fidedigne a la manera com la realitat se'ns presenta. En aquest sentit, Rodoreda escriu una prosa que no pretén confortar ni delectar, sinó que vol «xocar, colpir, fer mal». Si la realitat és dolorosa i complexa, la literatura també ho ha de ser. Ja ho vèiem en les seves obres anteriors, això, unes obres de tall més realista, però en què la transformació dels jardins, per exemple, anuncia aquesta mirada sobre la realitat.

Totes aquestes obres demanen un esforç interpretatiu perquè no són realistes i transparents: els elements fantàstics i estranys de *La mort i la primavera* o de *Flors de debò* serveixen per entrar «amb més força en una crítica de les convencions i de les pràctiques socials». Així doncs, Rodoreda se serveix d'al·legories i de símbols per mostrar que la realitat és violenta i dolorosa; en comptes de dir-ho de manera literal i directa, busca un nou llenguatge que permeti representar aquest dolor amb més fondària i des de noves perspectives: funda una narrativa poètica i condensada, de gran profunditat, a frec de la filosofia, que, no ho podem oblidar, està parlant de la seva realitat, del nostre món.

EL SIMBOLISME

Un símbol s'assembla a una metàfora, però no és exactament el mateix. Una metàfora tracta principalment de dir una cosa a través d'una altra. Per exemple,

per referir-nos als ulls d'algú, podem dir que són dues perles. «Dues perles al teu rostre» seria una metàfora dels ulls, perquè l'element a què ens referim (els ulls) és substituït per un nou element (les perles).

Si una metàfora és quan una cosa és una altra (els teus ulls ara són dues perles), el símbol opera com una analogia: és un element sensible que es pren com un signe figuratiu d'un altre element. El símbol serveix per encarnar idees abstractes i sovint complexes, i per fer que objectes o altres elements del món incorporin les qualitats d'allò que es representa. El lligam no és tan evident com el de la metàfora, i desentranya moltes relacions diverses. Posem-ne un exemple. La balança és el símbol de la justícia: equilibri, ponderació i objectivitat són qualitats que s'atribueixen a la balança i que, amb l'analogia del símbol, es traslladen a la idea de la justícia. Representant la justícia amb una balança estem dient que la justícia és equilibrada, ponderada i objectiva.

Els símbols tenen un fort component cultural i comunitari: no són sempre els mateixos arreu. En literatura, el símbol serveix per expressar coses que, d'altra manera, no es podrien expressar. I per crear noves relacions de sentit i explorar nous significats. Els escriptors se serveixen dels símbols per indagar en la realitat i descobrir-ne nous elements.

En tota l'obra de Rodoreda, els símbols hi són presents. Quan a *La plaça del Diamant*, el Quimet bateja la seva parella, la Natàlia, com la Colometa, Rodoreda crea un símbol: ens explica que el Quimet

la vol convertir en una dona sense cap aspiració ni inquietud, pessimista, com ho són aquestes aus grises. A *Jardí vora el mar*, el jardí és per a l'Eugeni el símbol d'una infantesa perduda, d'un lloc que no podrà viure mai més amb innocència; i el mar, en canvi, opera com un símbol de la mort i el desenllaç: és allí on mor una de les protagonistes.

A *Flors de debò* ocorre el mateix: hi ha flors màgiques, ballarines, desesperades, disperses, tendres, boges..., i és que cada flor ens parla, de fet, d'una altra cosa que va més enllà de la flor. Si a *Jardí vora el mar*, el mar és molt més que el mar; si a *Mirall trencat*, la torre és molt més que la torre, a *Flors de debò*, les flors són molt més que flors. Rodoreda obre rutes suggestives i viatges interiors que interpel·len directament el lector: el llenguatge simbòlic li serveix per forçar l'acte interpretatiu.

Segons Carme Arnau⁽⁵⁾, l'escriptora troba la poeticitat «dins la més estricta quotidianitat, a dins uns universos imaginaris, profundament personals»: ens situem, de nou, al jardí de Sant Gervasi en què va créixer i al jardí on, a Romanyà de la Selva, tornant de l'exili, Rodoreda va cultivar un tros de terra; ella escriu del que coneix, les flors, però sempre per anar cap a un altre lloc. Un lloc nou.

EL SURREALISME

Tot i que l'obra de Rodoreda no és surrealista, hi ha diversos elements d'aquest moviment literari que ens poden ajudar a comprendre algunes de les seves decisions artístiques. Sorgit a França a principis del segle xx, el

surrealisme tenia l'objectiu d'alliberar la imaginació i l'inconscient. Així, els autors surrealistes van fer servir tècniques d'escriptura que els permetien expressar el món interior, ocult i irracional de l'ésser humà. El surrealisme va proposar un trencament que implicava una obertura: el trencament del pensament racional i lògic; el trencament de la relació històrica i normativa entre les coses; el trencament dels prejudicis... amb l'entrada d'elements com el somni, l'escriptura automàtica i les lliures associacions de sentit.

En el context català, J. V. Foix en va ser un dels més destacats representants: obres com *Gertrudis* o *KRTU* són exemple d'experimentació formal i d'introducció d'imatges oníriques.

Com dèiem, l'obra de Rodoreda no és surrealista, però el trencament i l'obertura d'aquest moviment literari són ben familiars en l'ús del símbol i la dimensió poètica de l'autora: a *Flors de debò* hi ha una clara exploració del món oníric; el símbol és el centre de la creació (una nova i lliure associació d'idees i elements); i l'imaginari s'obre a nous sentits i interpretacions.

Alguns dels fragments de *La mort i la primavera*, o moltes de les flors de *Flors de debò*, recorden els quadres de Remedios Varo i Leonora Carrington, pintores surrealistes que van representar mons interiors, simbòlics i fantàstics a través de la recerca de la llibertat creativa i de l'exploració del subconscient. La seva creació pot ser llegida, també, com una negació als plans i les expectatives que la societat del moment tenia per a elles: l'art va ser una forma de rebel·lia constant

i de trencament d'imposicions socials. En el cas de Rodoreda, la literatura va operar d'una manera similar: al llarg de la seva vida va transformar el llenguatge literari i l'exploració lingüística cap a espais més oberts i poètics, més complexos, que capturaven d'una altra manera la dificultat del món.

- (2)
Projecte que després abandonaria. Es va publicar pòstumament, inacabada.
- (3)
Penalba Suárez, N. (2024). *Fam als ulls, ciment a la boca: Una lectura de 'La mort i la primavera', de Mercè Rodoreda*. València: Edicions Tres i Quatre.
- (4)
Pons, A. (2017). «Editar el misteri» [Postfaci]. A: Rodoreda i Gurguí, M., *La mort i la primavera* (p. 339-413). Barcelona: Club Editor.
- (5)
Estudiosa de l'obra de Rodoreda i autora d'*Introducció a la narrativa de Mercè Rodoreda: el mite de la infantesa* (1979), Barcelona, Edicions 62.

MATERIALS

[illegible]

En el marc de l'exposició «Rodoreda, un bosc»

Produeix:

CCCB
Centre de Cultura
Contemporània
de Barcelona

Collabora:

LC Institució
de les Lletres
Catalanes

Generalitat
de Catalunya

Flor

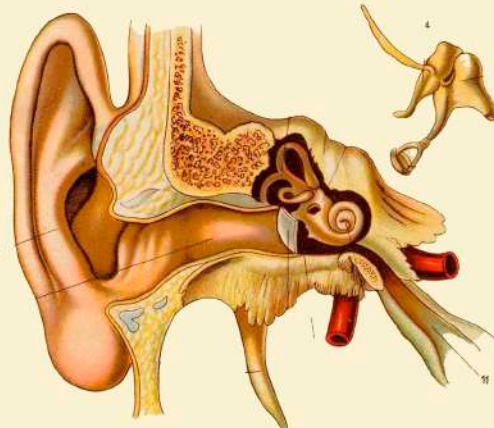
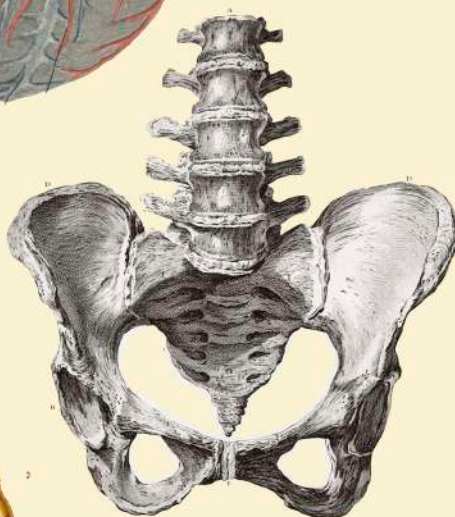
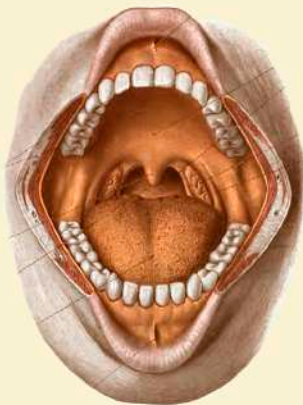
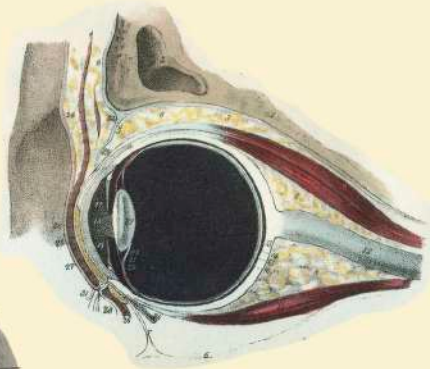
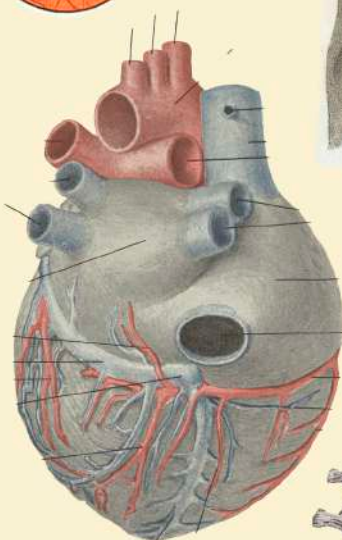
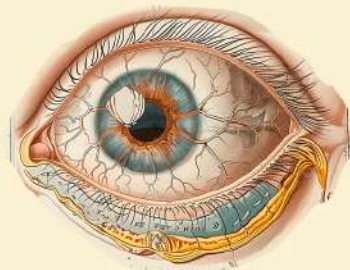
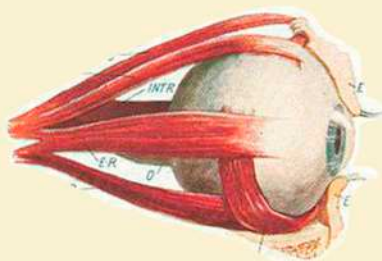
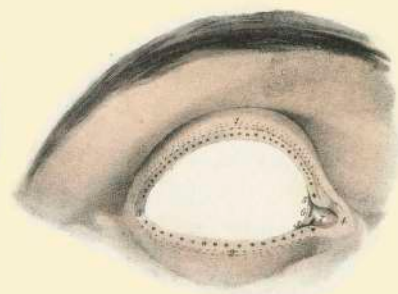
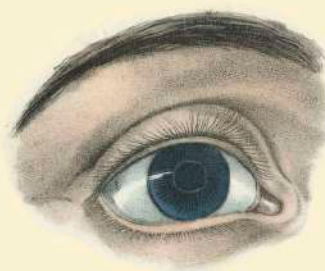
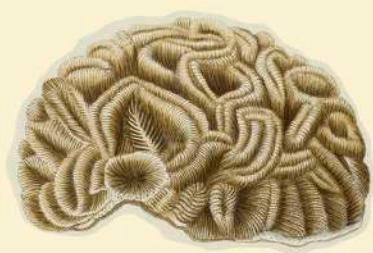
Centre

17

1

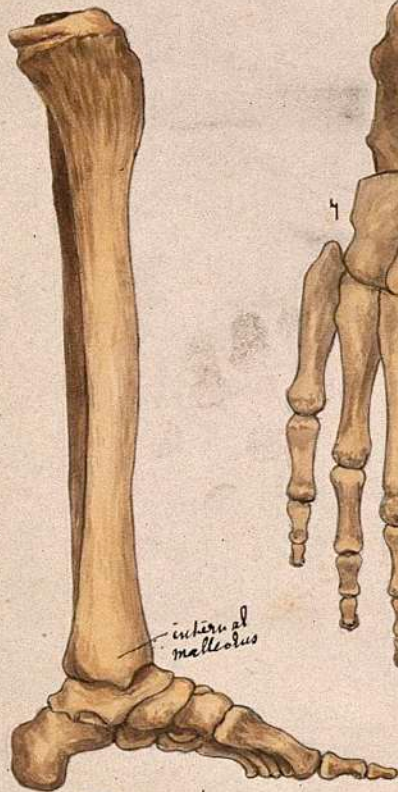

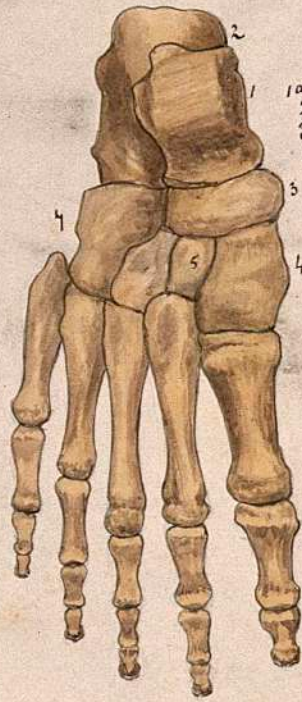
Left Tibia and Fibula

Jeannette Mongrédien.

inner side

internal malleolus

1 astragalus
2 os calcis
3 scaphoid
4 int. cuneiform
5 met.
6 ext. cuneiform

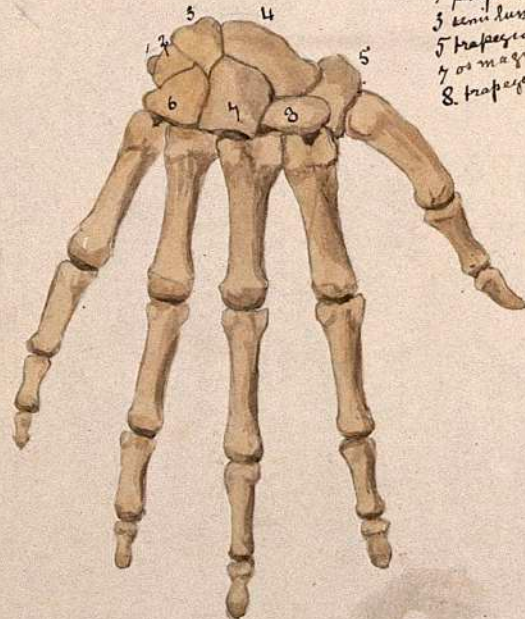

femur

patella

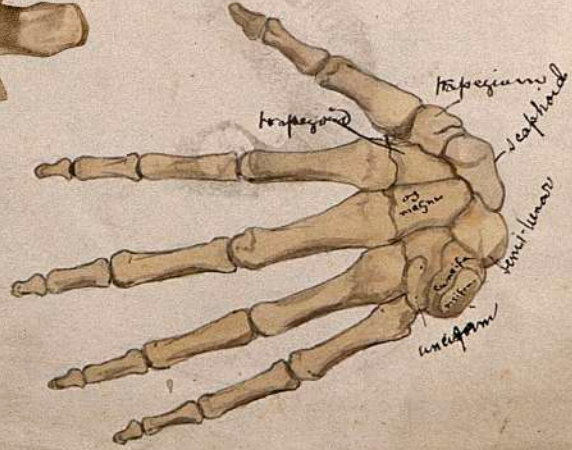
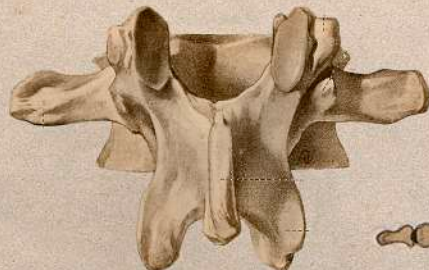
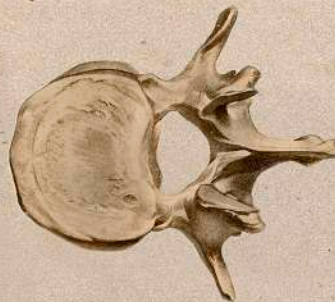
tibia

fibula

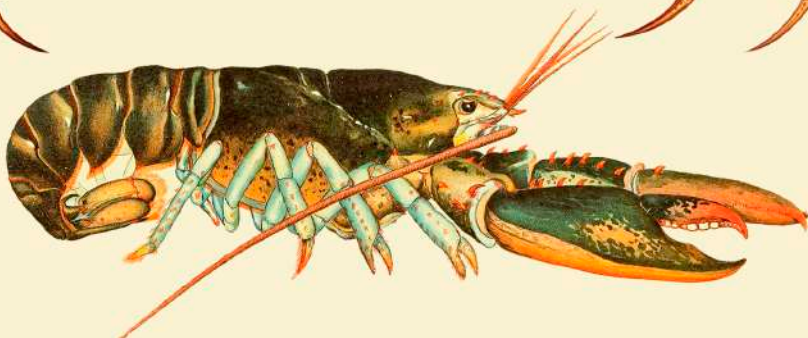
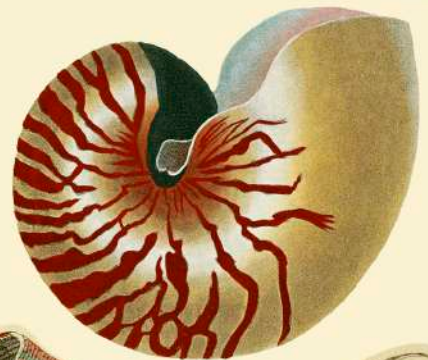
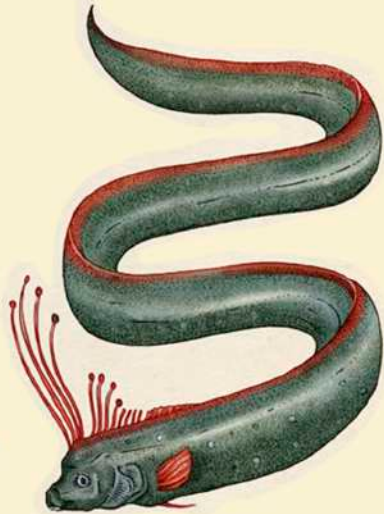
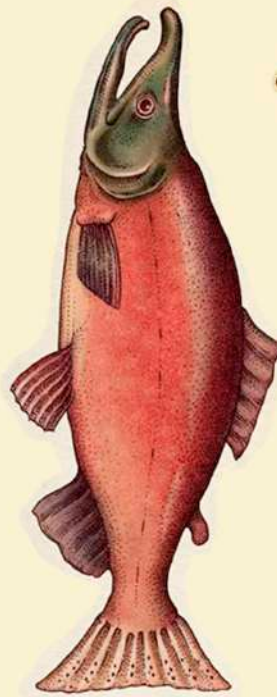
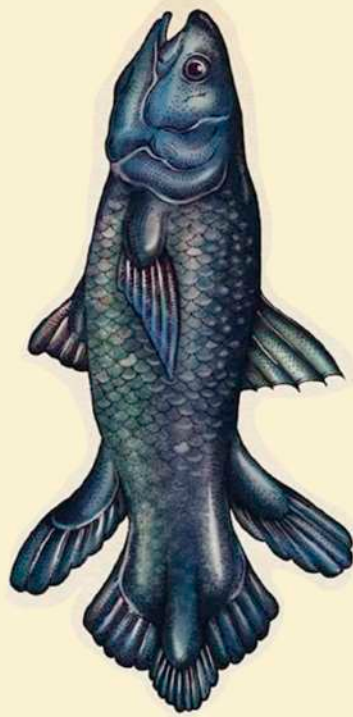
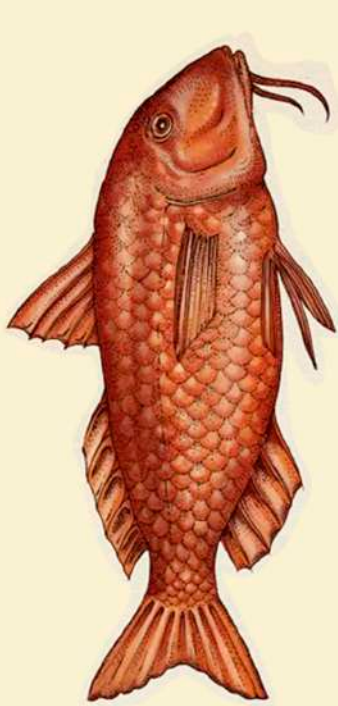

1 pisiform
2 semi-lunar
3 trapezium
4 os magnum
5 trapezoid
6 trapezoid

1 pisiform
2 semi-lunar
3 trapezium
4 os magnum
5 trapezoid
6 trapezoid

trapezium
trapezoid
scaphoid
os magnum
semi-lunar
unifolium

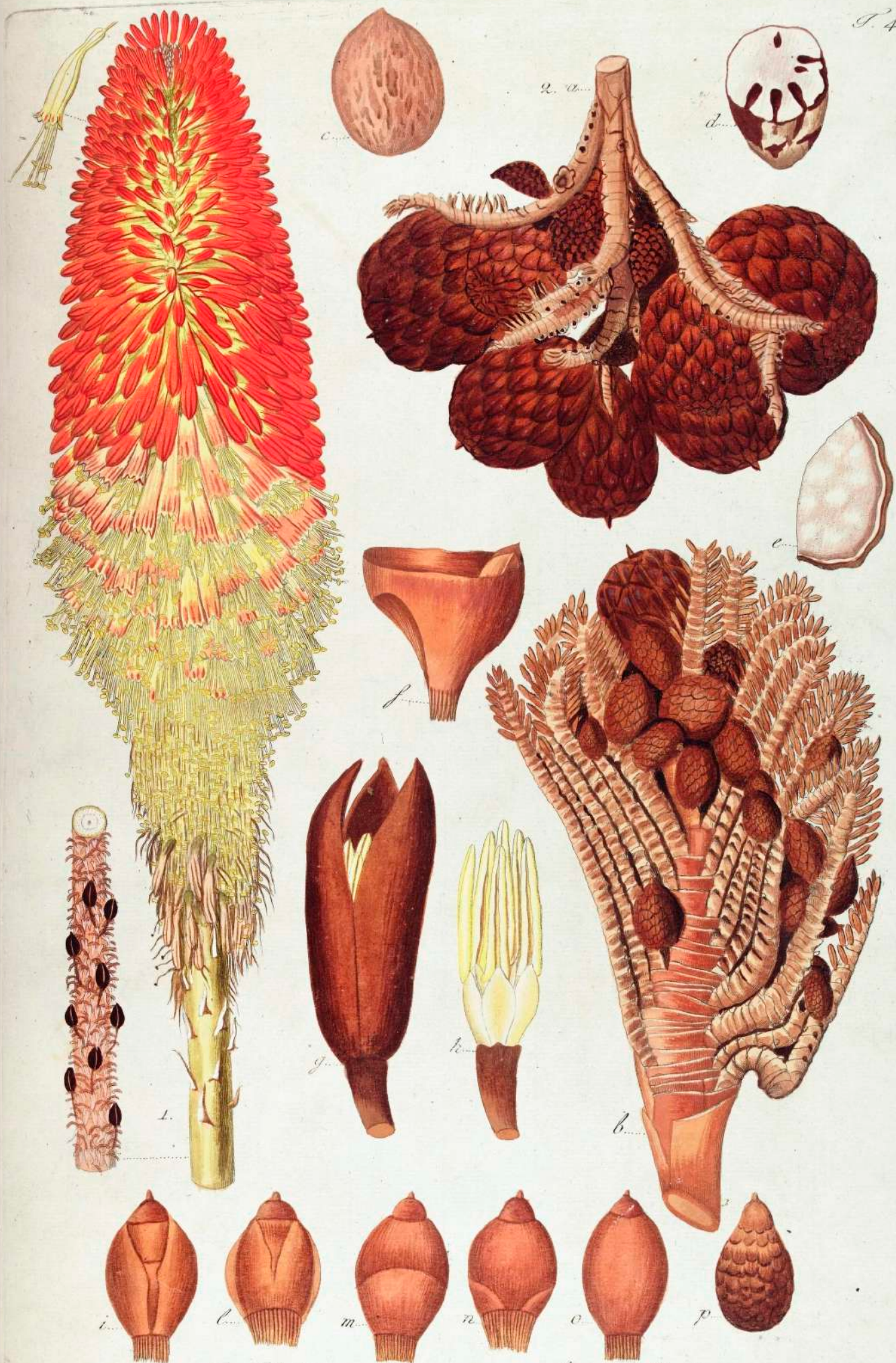

Fig. 1. *Veltheimia Uvaria.* 2. *Sagus Ruffia.*

[illegible]

Produeix:

CCCB Centre de Cultura
Contemporània
de Barcelona

Col·labora:

L Institució
de les Lletres
Catalanes

**Generalitat
de Catalunya**